

m m. Det som binder samman uppsatserna är, förutom att de behandlar företeelser och problem inom de nordiska länderna, att de förslag till lösningar som framförs tar fasta på produktionstekniska och institutionella förhållanden som är typiska för dessa länder.

Marknadens begränsningar

En kritisk granskning av neoklassisk mikro teori och marknadsorienterad ekonomisk politik ges av Björn Johnson, Bengt Åke Lundvall och Olav Fagerlid. En viktig punkt i deras kritik är att marknadsmekanismen är ett otillräckligt instrument för resursallokering. De pekar bl a på en ökad betydelse av multinationella företag och framväxt av icke marknadsförmedlade samarbetsformer samt på att sådana företeelser som produktkvalitet, service och leveransvillkor är viktigare än prisrelationer som förmedlare av information mellan producenter och konsumenter.

Även om svagheter i den neoklassiska mikro teorin och socialt icke önskvärda verkningar av nyliberal politik påvisas av dessa författare, övertygas dock inte läsaren om att de alternativ som skisseras till en sådan politik otvetydigt skulle vara steg i rätt riktning. Inget sägs om de problem för effektivitet och tillväxt på grund av försämrade incitament till risktagande och extra arbetsinsatser, som en politisk kursändring mot mindre inslag av fri prisbildning skulle kunna medföra. Kritiken mot marknadsekonomiska lösningar av samhällsproblemen förlorar också mycket av sin tyngd p g a att den i stort sett bara riktas mot en starkt stiliserad form av marknadsekonomi av utpräglat nyliberalt slag, som troligen aldrig kommer att förverkligas, åtminstone inte i de nordiska länderna.

En kritisk inställning till kapitalism och marknadsekonomi kan utläsas också i Jan Otto Anderssons bidrag till boken, som handlar om hot och möjligheter inför framtiden av att samhällsekonomin utvecklas efter olika ideologiska riktlinjer. Hoten består enligt Andersson i utvecklingen mot nyliberalism med ökande inkomstskillnader och en uppdelning av arbetsmarknaden i ett A- och B-lag. Motal-

Kristina Persson (red):

Utmaning för Norden

Sedan början av nittonhundratalet har en i stort oavbruten stegring skett av människornas levnadsstandard i de nordiska länderna i form av stigande per capita-inkomst och successivt förkortad veckoarbets-tid. Från och med mitten av 70-talet synes dock utvecklingen ha gått in i ett oförmånligare skede. En tydlig uppbromsning av produktionstillväxten kan konstateras på samma gång som inflationen och arbetslösheten ökat. I boken *Utmaning för Norden* från Nordens Fackliga Samarbetsorganisation (Stockholm 1986) diskuteras dessa ekonomiska trender. Boken innehåller tolv uppsatser varav några är empiriska arbeten baserade på statistisk dokumentation, medan andra uppsatser huvudsakligen består av principresonemang och policy-rekommendationer. Boken spänner över vitt skilda områden vad gäller strukturförändringar, konkurrenskraft, produktionstillväxt, lönepolitik

ternativet synes vara ett slags rödgrönt samhälle av dualistisk typ där det finns en högproduktiv "nödvändig" sektor och en "fri" sektor. När medborgarna utfört de arbetsuppgifter som behöver utföras i den nödvändiga sektorn, ägnar de den tid som blir kvar åt aktiviteter i den fria sektorn. Realismen i de scenarios Andersson målar upp kan naturligtvis diskuteras och också om det finns andra utvecklingsalternativ som är mer sannolika. Det hindrar emellertid inte att läsaren delges en del intressanta reflexioner om de konsekvenser för tidsanvändning och arbetsförhållanden som kan tänkas följa av att man på olika sätt organiserar samhällsekonomin.

Konkurrenskraft, strukturförändringar och tillväxt

Hur produktionstillväxt och konkurrenskraft på nationell nivå påverkas av förändringar i lönekostnader, offentlig konsumtion och andra makroekonomiska förklaringsvariabler kvantifieras av Jan Fagerberg med hjälp av data från 15 OECD-länder åren 1960 till 1983. Hans studie är ett rätt ambitiöst empiriskt arbete. En multipel regressionsmodell uppställs och estimeras. Det gör att hans skattningsresultat kan tillmätas ett större informationsvärde än vad som är fallet i många andra liknande länderstudier där skattningen utförts på basis av enkla två-variabel samband.

Ändå finns det anledning att försiktigt tolka Fagerbergs regressionsestimat. Detta på grund av att det finns andra estimationstekniska problem utöver multikollinearitet (laggade variabelsamband, simultanitet etc) förknippade med denna typ av tidsserieskattning på aggregerade data. En central tes i boken är att en löneåterhållande politik sett i ett längre tidsperspektiv inte är ett verkningsfullt medel för att befrämja industriell konkurrenskraft och expansion. Det klart signifikanta utslag som Fagerberg fått för BNP-tillväxten med avseende på lönekostnadernas ökningstakt torde dock knappast kunna ses som ett stöd för denna tes. Snarare skulle detta positiva samband kunna tolkas som ett tecken på att det omvända kausalförhållandet gäller, dvs att högre

BNP-tillväxt möjliggör snabbare lönestegring.

Vidare visar Fagerberg tillsammans med Bengt Dalum att det under perioden 1961-83 har skett en omstrukturering av de nordiska ländernas export och import från lågteknologiska produkter till produkter med medelhög teknologi. Där emot tycks inte exporten ha ändrats i riktning mot typiskt högteknologiska produkter. De bägge författarna ställer sig skeptiska till att ta detta till intäkt för behovet av satsning på högteknologi. Denna skepticism synes välgrundad, inte minst med tanke på att handelsstatistiken på branschnivå är grov och kan bli missvisande. Svårigheterna att på basis av denna statistik få en rättvisande bild av varusammansättningen är betydande. Inom en och samma varugrupp kan ofta dölja sig produkter med mycket skiftande teknikintensitet och forskningsinnehåll. Produkterna kan dessutom vara tillverkade med i hög grad olika avancerade metoder i olika länder.

De nordiska länderna är små öppna ekonomier. Att detta lett till en långtgående specialisering av deras näringsliv, som gör dem sårbara för snabba förändringar i den internationella efterfrågans sammansättning, diskuteras i de tre artiklarna av Arne Selvik, Asgar Braendgaard och Raimo Lovio. Där diskuteras också fördelar förknippade med specialiseringen. Artiklarna visar att författarna är väl förtrogna med särdragen hos ländernas näringsliv. Därtill vittnar artiklarna om god förmåga att se på vilka sätt som dessa särdrag i kombination med innovationer inom sociala verksamheter kan befrämja välståndsutvecklingen.

Effekter av teknikutveckling

Hur tekniska framsteg påverkar människors levnadsförhållanden behandlas på ett intresseväckande sätt av Sören Wibe och Staffan Laestadius. Enligt Wibe kan utvecklingen av konsumtionsmönstret i Sverige fram till idag indelas i två faser. Den första fasen, som började i mitten på artonhundratalet har präglats av produktion av basförnödenheter. Den andra, som följde från och med mitten av 1930-

talet, har präglats av masstillverkning av mindre outhärliga varaktiga konsumtionsvaror. Som bakgrundsmaterial presenteras statistik som visar att en mycket kraftig ökning skett av insats av energi i förhållande till direkt mänskligt arbete i industrin och att konsumtionen av material (ton per capita) stadigt stigit.

Det finns emellertid enligt Wibe mycket som tyder på att trenderna mot stordriftstillverkning, ökande energiförbrukning och ökande materiell konsumtion kommer att brytas. Han ser framför sig ett allt mindre material- och energikrävande samhälle. Uppfinningar och innovationer inom elektrotekniken gör att en mängd mentala processer i varu- och tjänsteproduktion kommer att automatiseras, vilket frigör mänsklig hjärnkapacitet för nya arbetsuppgifter. Väl värda att begrunda är också hans synpunkter på teknikens inverkan på Sveriges komparativa fördelar gentemot omvärlden.

Medan Wibe främst ägnar uppmärksamhet åt vad som kan hända beträffande produktionsmetoder och konsumtionsefterfrågan är det förändringar av arbetslivet som i första hand uppmärksammas i Laestadius uppsats. Han ger en rad illustrativa exemplifieringar på att framsteg inom informationsteknologin kan väntas göra lönearbetet mindre bundet i tid och rum. Arbetstiderna blir mer flexibla, nattarbete, helgarbete och övertid blir vanligare och mer av arbetet kommer att kunna utföras i hemmen. Därav följer att arbetskraftsrörligheten och boendemönstret påverkas. Kopplingen mellan arbetsbyten och bostadsbyten försvagas på grund av ökande långpendling, färre och längre arbetsresor och ett ökat dubbelboende. Detta ställer i sin tur krav på ändrad

utformning av beskattning av arbetsinkomster, ändrad regionalpolitik m m. Att det är viktigt att på ett så tidigt stadium som möjligt förutse följderna av informationsteknologins utveckling på människornas beteende och anpassa den ekonomiska politiken till dessa beteendeändringar framgår med all tydlighet av Laestadius bidrag.

Samarbetet inom teknikområdet mellan de nordiska länderna har hittills resulterat i ganska få konkreta resultat. Samarbetet har dock varit mer livaktigt än vad man skulle tro med tanke härpå och på längre sikt kan det få stor betydelse för de deltagande länderna. Detta visas av Jan Andersson i en välskriven redogörelse om existerande samarbetsprojekt inom rymdteknik, energiteknik och andra industriella och vetenskapliga aktiviteter.

Det är inte lätt att ge ett sammanfattande omdöme om en samlingsvolym som består av uppsatser som skiljer sig åt, inte bara i ämnesval utan även i framställningssätt och analysmetoder. Vissa uppsatser är typiskt idekritiska där resone-mang och slutsatser ej alltid är så underbyggda av ekonomisk analys som man kanske skulle ha önskat sig, medan andra uppsatser till sin uppläggning är mer vetenskapligt inriktade. Boken i sin helhet är dock klart läsvärd. Den innehåller många tänkvärda funderingar om bakomliggande drivkrafter av främst teknisk natur till samhällsutvecklingen på lång sikt. Därtill innehåller boken mycket av substantiell faktainformation om strukturändringar och näringsliv i Norden.

Docent **GÖRAN ERIKSSON**
Nationalekonomiska institutionen
Stockholms universitet